

Ante ŠONJE

Tri prehistorijska predmeta iz Kalinovca

Kamena sjekirica

Izrađena je od eruptivne tvrde stijene zagasito tamnosmeđeg opsidijana. Na obje strane je zašiljena, duga 9 cm (sl. 1). Na jednom zašiljenom kraju je široka 4 cm, a na drugom 5 cm. Po sredini je debela 3 cm. Tu se nešto bliže jednom kraju nalazi okrugla šupljina s promjerom od 1,5 cm, koja je služila za umetanje drvenog drška. Površina joj je polirana, ali nije potpuno ravna. Oštrica njenog šireg kraja na jednom mjestu je oštećena.

Sjekiricu je našao Ivan Lacković iz Kalinovca kada je 13. lipnja 1971. kopao temelje za jugozapadni ugao svoje obiteljske kuće u Kalinovcu, Batinski zaselak br 7, u dubini od 1,30 m. Sloj u kojem je sjekirica nađena sastavljen je od žute boje poput ilovače, ali tvrd i težak poput rudače, koji se željeznim oruđem teško prekopava. Poviše ovog taložnog sloja postoji pijesak s tankim površinskim slojem humusa na kojem žitarice slabo uspijevaju.

Na mjestu spomenutog nalaza nije nađen nikakav drugi predmet ili trag po kojemu bismo ovu sjekiricu mogli povezati s određenim razdobljem ili kulturnim krugom. No pored toga što je opisana sjekirica slučajan nalaz bez određenog kulturnog sloja ona po svom obliku predstavlja izraziti primjer neolitskog oruđa. Sjekirica se nalazi kod

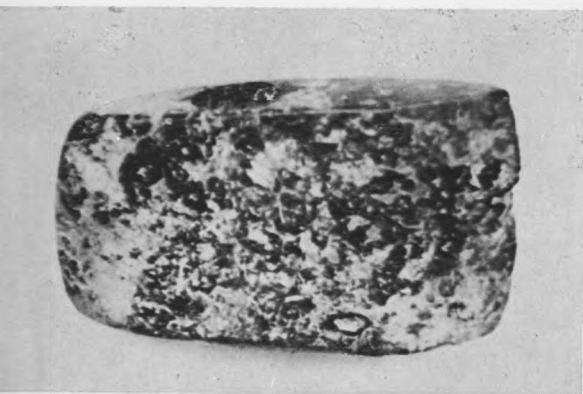
vlasnika kuće koja je podignuta na mjestu njena nalaza.

Mjesto nalaza opisane sjekirice, tj. Lackovićeve kuća u Batinskom zaselku nalazi se 50 m jugoistočno od potoka Čivićevca i 300 m istočno od Gornjeg kraja — područje povišenog dijela Kalinovca na kojem se nalazi prastara građevina »Stacija«, u kojoj je bila smještena stara škola. Danas je u ovoj zgradi Zavičajni muzej. Ova stara građevina, zanimljiva kao spomenik stare arhitekture, nastala je kao vojna postaja u vrijeme »Vojne krajine« na putu koji je vodio od prastare ceste Đurđevac — Kloštar kroz Kalinovac preko Ferdinandovca do Drave za Panoniju. Ona se nalazi na uzvisini koja dominira niskim područjem oko Kalinovca. Na ovoj uzvisini pored »Stacije« postojao je stari Kalinovac sa crkvicom na kojem položaju danas postoji kapela. Priča se da su oko kapelice i »Stacije« nađeni grobovi. Svi su izgledi, prema pričanju Kalinovčana, da ovi grobovi potječu iz ranog srednjeg vijeka, tj. iz starohrvatske nekropole 10—11. st.

Sa zapadne strane uzduž sela drumskog tipa postojala je močvara. Močvarno tlo još danas postoji sa sjeverozapadne strane srednjeg dijela sela kod spomenute uzvisine. Na ovom području je 4—8 m debeo sloj gline. Pod glinom se nalazi naslaga hrastovih debla koji su u močvarnom terenu dobrim dijelom karbonizirani.²

¹ Vlasnik kuće Ivan Lacković nije voljan predati opisanu sjekiru Muzeju u Kalinovcu, premda mu je za nju ponuđena primjerna nagrada. No bez obzira na njegovo raspoloženje sjekiricu bi mu trebalo oduzeti, jer prema načelu zakona o zaštiti spomenika kulture svi su arheološki nalazi društvena svojina. Osim toga spomenuti vlasnik priča o nekoj bajoslovnoj svoti koju bi on za sjekiricu mogao dobiti u Njemačkoj. Prema tome, ovom kulturno-historijskom spomeniku za prošlost Podravine mogao bi se izgubiti svaki trag. Radi toga bi nadležna vlast ovu sjekiricu trebala od privatnika oduzeti i pohraniti na čuvanje kalinovačkom Muzeju.

² Općenito se smatra da naziv mjesta Kalinovca potječe od biljke kaline (*Ligustrum vulgare*). Ova rijetka na evropskom kontinentu biljka rasla je u busima s istočne strane naselja. Ona se još danas u mjestu uzgaja kao živica ograda. No nije isključena mogućnost da je ovo naselje dobilo naziv u ranom srednjem vijeku po staroslavenskoj riječi kal kojom su se nazivali mali močvarni predjeli s vodom stajaćicom i lokve u kršovitim krajevima. U Istri još danas postoje brojni nazivi Kal ili Kalčić za lokve. Kod čakavca zakalati znači uzimati vodu sudom iz zdenca, bunara ili bilo kakvog izvora vode. Iz istog korijena potječe riječ kal, što bi značilo blato, i otud zakaljati se, što bi značilo izblatiti se.

Kamena sjekirica iz Kalinovca

Područje s istočne strane naselja nešto je niže od njegovog povišenog dijela, kako smo spomenuli kod opisa sjekirice, a nije močvarno kao ono sa sjeverozapadne strane. Potok koji protiče s istočne strane »Stacije« nije prirodan, nego prokopan za oticanje vode koja dolazi iz širokog područja nizinskog terena sa zapadne strane naselja. Povišeni položaj »Stacije« do Brezovice sastavljen je od pijeska kao i uzvisina zvana »Pesko« sa sjeveroistočne strane mjesta prema Đurđevcu. Ovaj vječni pijesak potječe od nanosa uz prtok rijeke Drave, a nastao je u doba naplavina, tj. u aluvijalnom razdoblju razvoja zemlje.

Nađena sjekirica svjedoči da je na položaju uzvisine usred naselja Kalinovca s istočne strane napuštenog korita pritoka rijeke Drave postojala nastamba u mlađe kameno doba (neolit) u razdoblju od 5000 do 2100 god. pr. n. e. Ovo naselje je bilo na uzvisini, pa prema tome njegove kolibe mogle su biti prije zemunice, tj. prostorije dobrim dijelom ukopane u zemlji, nego sojenice koje su se gradile od drva na nabijenim balvanima u močvarnom terenu. Stanovnici ovog naselja bili su stočari i ratari, tj. oni su na primitivan način obrađivali zemlju i uzgajali stoku.

Nađena sjekirica od kamena s dvije oštrice nije čest arheološki nalaz. Dvosjekle su sjekire inače igrale značajnu ulogu kod kulturnih obreda raznih kul-

turnih skupina u razdoblju neolita i brončanog doba širom Mediterana i srednje Evrope. Prema tome, nije isključena mogućnost da je oblik nađene sjekirice simboličnog značenja. Nju su neolitski stanovnici sela Kalinovca upotrebljavali kod magijskih obreda ili su joj pripisivali čudesnu moć za sretan ishod lovnih pohoda.

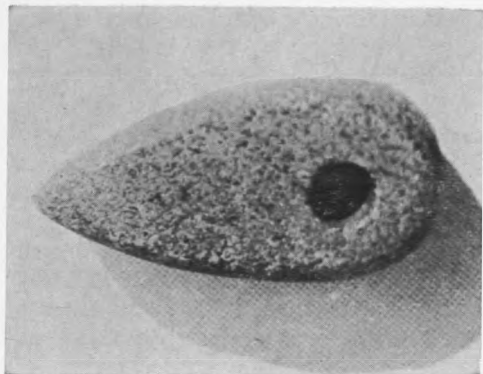
Kameni mlat

Izrađen je od sivozelenkastog granita eruptivnog porijekla kakvog ima u Moslavini. Izrađen je u obliku današnjeg mlata od čelika (sl. 2). Dug je 12 cm. Na zašiljenoj strani je debeo 4,5 cm, a na tupoj zaobljenoj strani 4,2 cm. Najveća mu širina iznosi 6,5 cm. Težak je 66 dkg. Po sredini navedene širine nalazi se okrugla šupljina koja je široka 2 cm, a 3 cm udaljena od tupo zaobljenog kraja. Suprotne paralelne strane su joj ravne, zaglađene kao i zaobljene strane koje se spajaju u zašiljenoj oštrici. Na njenoj površini zapažaju se tragovi korozije od zuba vremena. Mlat je izrađen vrlo pravilno i dinamičnog je oblika koji je izrađen u raznolikoj debljini tupog zaobljenog i šiljatog završetka.

Ovaj mlat je našla 15. lipnja 1974. Dora Kralj na katastarskoj čestici br. 1191/2 k. o. Kalinovac, livada 1504 čhv, u vlasništvu Ivana Kralja pok. Martina iz Kalinovca, ulica Kut (stari predio sela zvan Pogorelac) br. 4 (katastarske knjige nalaze se u uredu za katastar SO Đurđevac u Đurđevcu).³ Navedena zemljišna čestica nalazi se 1 km zračne linije istočno od spomenutog Gornjeg kraja u Kalinovcu. Ova čestica je pod livadom s 40 cm debelim slojem zemlje koja se nalazi ponad debelog sloja šljunka. Tlo je zimj močvarno, a ljeti sušno. Zemlja je teška za obradu, najpogodnija za sjenokošu.

Bat je nađen na površini nešto dubljeg sloja zemlje od okolnih terena koji nije od pamtivijeka obrađivan. Tek se po-

³ Ivan Kralj je Dorin suprug. On je Zavičajnom muzeju u Kalinovcu poklonio brončanu narukvicu koja je objavljena u ovoj radnji. Ovaj mlat on čuva u svom domu za neko vrijeme kao zanimljivu atrakciju. No on i njega namjerava pokloniti kali novačkom Muzeju.

Kameni mlat iz okolice Kalinovca

sljednjih godina na njemu počelo sijati kukuruz s vrlo malim uspjehom. Položaj na kojemu je nađen mlat malo je povišen od okolnog terena. Nalazi se oko 300 m sjeveroistočno od potoka Čivičevca, a u neposrednoj blizini suhoga riječnog korita koje potječe od nestalog pritoka rijeke Drave. Na ovom terenu duboko pod površinom zemlje nalaze se karbonizirana debla hrastove šume.

Svi su izgledi, rasuđujući prema opisanom položaju nalaza, da ovaj bat nije slučajna nalaz, premda je slučajno nađen. On je vjerojatno površinski nalaz na arheološkom lokalitetu na kojemu je moglo postojati naselje ili samo usamljena nastamba uz spomenuti prtok rijeke Drave.

Ovaj mlat je prehistorijsko oruđe. Po svom tipu ono spada u doba neolita. Ovakvi neolitski nalazi nađeni su na širokom području zapadne Evrope, osobito u Podunavlju. No ovakav mlat se upotrebljavao tokom bronce sve do početka želznog doba. Pouzdane podatke za njegovo datiranje pružilo bi istraživanje ukoliko se na položaju njegovog nalaza nalazi arheološki lokalitet. Ovaj mlat, kao radnu hipotezu, možemo datirati najkasnije u 2—3. tisućljeće pr. n. e. Za sada još nije jasno da li on pripada kulturnom krugu trakaste keramike tipa Malo Korenovo (naselje kod Bjelovara) srednjeg neolita (2800—2500) ili Baadenskoj kulturi koja je u razdoblju eneolita (2100—1800) bila

raširena širom Panonije i njoj susjednih zemalja.

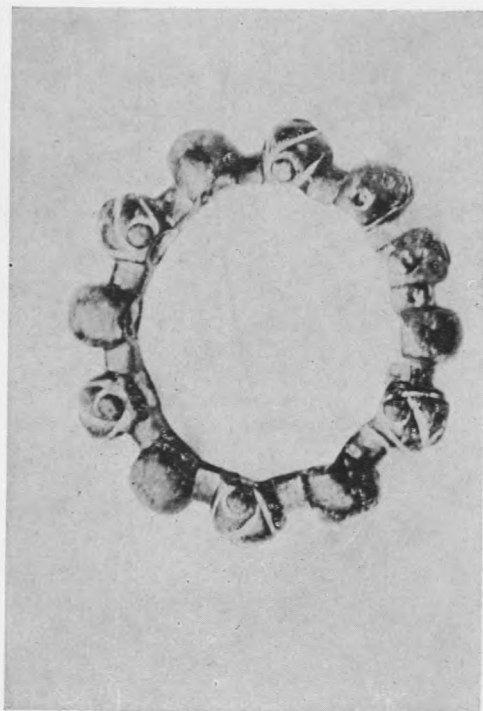
Brončana narukvica

Ovu su narukvicu našli radnici god. 1967. kopajući šljunak u vrbiku zvanom Bakovići koji se nalazi sa sjeverne strane sela Ferdinandovca. Ovaj lokalitet, sastavljen od samog šljunka, nalazi se 400 m udaljen od zapadne obale rijeke Drave. Spomenuti predmet je nađen u šljunku bez ikakvog traga kultiviranog sloja u dubini od 2 m.

Narukvica je izrađena lijevanjem od bronce. Malo je ovalnog oblika s promjerom 5 x 5,5 cm (sl. 3). Složena je od 12 jagoda i koluta koji je širok 1 cm i deo 0,8 cm. Jagode su visoke 2 cm i debele 1,2 cm. S unutrašnje strane su ravne kao i kolut, ali kalotasto udubene i jedna od druge udaljene 0,4 cm. Svaka druga jagoda ukrašena je volutasto-spiralnim motivom koji na krajevima završava pupčastim zrnima (crt. 1). Sastavljena je u dva dijela. Manji dio s dvije jagode na jednom kraju je pričvršćen nepomičnim čavličem, a na drugom kraju ima rupicu za umećanje pokretnog čavliča koji se uvlačio u sve tri rupice tipa zatvaranja s čavličem bez glavice (Stift). Naušnica se čuva u mjesnom muzeju u Kalinovcu.⁴ Volutasto spiralni ukras na jagodama opisane narukvice svojstven je keltskoj kulturi. Javlja se u kasnoj fazi starijeg želznog doba (Halštat), a tipičan je za mlađe željezno doba (Laten). Kelti su ovaj ukras gajili i poslije spomenutog razdoblja. Izvanredno bogatstvo raznolikih motiva on je doživio na kamenim križevima i oslikanim knjigama kao keltski supstrat združen s kršćanskim vjerovanjem u prvim stoljećima ranog srednjeg vijeka u Irskoj.

Narukvica iz Kalinovca po obliku i konstrukciji srodna je narukvicama rebrastog oblika iz lokaliteta Gornji grad u

⁴ Narukvicu je muzeju poklonio Ivan Kralj, vlasnik kuće za koje gradnju je šljunak dovožen od Drave, i to zalaganjem Petra Levara, učitelja u penziji, osnivača i čuvara Zavičajnog muzeja, ljubitelja starina, neumornog sakupljača etnografskog materijala s kojim je uređen kalinovački Muzej. Zanimljivo je spomenuti da je ova narukvica zapažena tek u Kalinovcu kada je šljunak miješan u beton za gradnju spomenute kuće.

Brončana narukvica iz muzejske zbirke u Kalinovcu

Osijeku.⁵ Ona je po ukrasu, obliku i konstrukciji gotovo sasvim jednaka kalotastim narukvicama iz Vukovara.⁶ Ovaj tip vukovarske narukvice, u koji spada i kalinovačka, bio je obljubljen u srednjem Podunavlju. Radi toga Nives Majnarić — Pandžić smatra da su vukovarske narukvice, pa prema tome i kalinovačka, produkt proizvodnje u moravsko-podunavskim krajevima.⁷ Pre-

Ukras na jagodici brončane narukvice

ma navedenim podacima ovaj tip narukvice spada u razdoblje srednje laticenske kulture koje se podudara s Pittonijevim C stepenom ove kulture. Ovo razdoblje je točnije određeno s Todorovićevim III vremenom kulturnog i etničkog napretka Kelta u donjoj Panoniji i sjeverobalkanskim pokrajinama koje se odvijalo u razdoblju između 280. god., kada su se Skordisci iz Grčke vratili u Panoniju, i 85. god., kada je ovo keltsko pleme pretrpjelo jak poraz od rimskog vojskovođe Lucija Scipiona.⁹

* * *

Narukvica iz kalinovačkog muzeja predstavlja veliku kulturno-historijsku vrijednost jer je jedan od rijetkih nalaza Kelta u Podravini. Na području općine Đurđevac nađen je još samo jedan keltski predmet. To je mala kasnolatenska kopča (fibula) od bronce iz Kloštra, koja se čuva u Arheološkom muzeju u Zagrebu.¹¹ Na području Jugoslavije ovakve su naušnice vrlo rijetke. Osim spomenutih u Vukovaru, jedna naušnica ovog tipa nađena je i u Osijeku.¹² Izvan naše zemlje najzastupljenija je u moravsko-slavensko-mađarskim krajevima.

Vrijednost ove naušnice je i u tome što ona svjedoči o prisustvu Kelta u Podravini uz tok rijeke Drave kod Ferdinandovca. Vjerojatno je ovdje uz prastari put, koji je vodio iz Slavonije preko Drave za Panoniju, na području su-

⁵ J. Todorović, Kelti u Jugoistočnoj Evropi, Beograd 1968, Tab. XIX, 7 i Tab. XXIII, 10.

⁶ N. Majnarić — Pandžić, Keltsko-latenska kultura u Slavoniji i Srijemu. Vinkovci 1970, sv. 51, Tab. XLIX, 3 i 5.

⁷ N. Majnarić — Pandžić, sp. dj., str. 51.

⁸ R. Pittoni, Die Urgeschichtlichen Grundlagen der Europäischen Kultur, Wien 1949, str. 310 i tabla na str. 334.

⁹ J. Todorović, sp. dj., str. 130.

¹⁰ N. Majnarić — Pandžić, sp. dj., str. 62, Tab. XXII, 7.

¹¹ J. Filip, Keltové ve Stredni Evropa, Praha 1956, str. 528—9.

¹² E. Spajić, Osječki zbornik IV, T. IV.

hog korita rijeke Drave, koji se inače zove Stara Drava,¹³ oko 200. god. pr. n. e. postojalo razvijeno naselje. Ovo naselje su osnovali Kelti poslije proteklih mnogobrojnih migracija, koje su počele oko 400. iz Ranjskog područja u srednju Evropu, a završile su 280. god. poslije prodora u Grčku do Male Azije. Tada su se oni vratili na područje srednjeg Podunavlja. Tu su se oni trajno naselili kao oko ušća rijeke Save i zapadno od Velike Morave na Balkanu.

¹³ Vjerojatno o ovom prastarom putu indirektno svjedoče i posjedi podravskih sela i zaselaka od Molve, Novog Virja do Ferdinandovca koji se nalaze na suprotnoj strani rijeke Drave. Jugoslavensko-mađarska granica uzduž Podravine prolazi tokom rijeke Drave, osim na mjestima gdje su od prastarih vremena postojali posjedi Podravaca vezani uz prevoze sa splavima. Na području s onu stranu Drave kod Ferdinandovca nema zaselaka, nego samo posjedi pretežno obrasli šumom koji su u vlasništvu Podravaca. Vjerojatno su njihovi posjedi s onu stranu Drave prema selu Ferdinandovcu postojali kao posljedica prastarog puta koji se preko Drave nastavljao prevoženjem pomoću čuna i splavi. Kod Novog Virja 4 do 5 km sjeverno od Ferdinandovca još i danas se veće skupine s kolima prevoze preko Drave na starinskim splavima.

(J. Turković: Ilustracija)